

Алла Коваленко
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри періодичної преси та медіаредагування,
факультет журналістики, реклами та видавничої справи,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

**Комунікаційні особливості опозиційних жіночих наративів
в українській публіцистиці ХХ століття
(на прикладі публіцистики Н. Строкатої та Н. Світличної)**

Не можна применшити роль українських жінок у суспільстві, хоча б із огляду на таких видатних діячок, як Анна Ярославна, Галшка Гулевичівна, Марія Магдалена Мазепина, Софія Русова, Христина Алчевська, Наталія Кобринська та ін. Діяльність таких відомих українок-дисиденток, як Алла Горська, Ірина Калинець, Стефанія Шабатура, Оксана Мешко, Надія Світлична, Ніна Строката та інших, їхня публіцистична творчість теж свідчать про актуальність прав жінки у будь-яку епоху та за будь-яких умов, особливо в СРСР.

Хоч жінки-дисидентки не виносили питання жіночих прав як найбільш нагальні, оскільки увага була прикута до стратегічних питань руху Опору, та порушені в їх публіцистиці питання не можна обійти увагою. Тим більше, що жінки були залучені в комунікативні дисидентські потоки, їх структури, поширювали альтернативні джерела інформації, надавали матеріальну допомогу арештованим тощо. Нашу увагу привертає жіночий наратив у публіцистиці Н. Строкатої та мемуаристиці Н. Світличної, у якому ментальна картина світу протистоїть радянській, патріархальній, уособлюваній тоталітарним режимом, табірною адміністрацією тощо.

Отож, жіночий наратив у портретних нарисах та статтях Н. Строкатої насамперед проявлений у фокусуванні на жіноцтві дисидентського руху, його особистостях та соціальному стані й статусі жінки в радянській карній системі, де вона постає упослідженою в усіх смислах, як і в цілому в суспільстві, адже згідно з Конституцією СРСР жінка мала рівні права

з чоловіками на працю, відпочинок, освіту, владу, натомість не мала прав, а лише обов'язки, до яких додавалися домашні клопоти. Пенеціарна радянська система, якій приділено увагу в статтях, тим більше позбавлена гендерної соціалізації. У текстах авторка робить прискіпливий огляд табірних умов для перебування жінок. За словами лікарки Н. Строкатої, тут жінка позбавлена елементарних прав на гігієну, здоров'я, повноцінне харчування, натомість над нею здійснюється фізичне насилля, експлуатація, тяжка праця тощо. У цілому авторкою обрані жанри нарису та статті, що не вибиваються із загального спектру жанрів і вписуються в біографічний дискурс дисидентської публіцистики. Але наголошування саме на жіночих проблемах, що супроводжується поєднанням фактажу, наукової аргументації, описовості та постійного емоційного забарвлення, оціночної лексики, міфологізації героїнь нарисів; акцент на жертвовності жінки, патріотизмі цілком відповідає характерним ознакам жіночого письма.

Спогади Н. Світличної («Погром з продовженням») більш типові для жіночих наративів, оскільки мемуаристика оптимально відображає гендерну специфіку пам'яті, дозволяє поділитися власним досвідом, задокументувати події й факти, котрі в радянський час не могли бути оприлюднені ніде й водночас пасували жіночій комунікації. Дослідники жіночих наративів стверджують, що автобіографічність та біографічність (у нашому випадку спогадова література) є одним з проявів жіночої дієздатності та емансипації. Так, у мемуаристиці Н. Світличної містяться спогади про окремих жінок-дисиденток, зокрема і російських, які особистим прикладом та діями надихали інших жінок-дисиденток. Нарация має хронологічний принцип, але без суворої прив'язки до дат і представлена як історія зустрічей з окремими людьми, стосунками з ними, моментами повсякденного життя, сповненими почуттями, емоціями. Подекуди стиль викладу спонтанний, тобто простежується відступ від жорсткої

регламентації щоденника тощо. Ознакою природнього стилю часто виступають пряма мова та діалоги, які авторкою передаються дослівно, деталізовано, забарвлено емоційно. Нелюдські умови перебування в таборах посилені психологічним тиском подолання інформаційного голоду (Н. Світлична пише, що отримує моральне задоволення, користуючись послугами бібліотеки в психлікарні, сама займається перекладами поезії, багато читає). Нараторка показує в тексті, як бранки займаються перетворенням простору в український, прикрашенням бараків (реалізацією безпосередніх жіночих функцій), або його компенсацією через демонстрацію національного вбрання, національного перформансу на судових засіданнях. У тексті мемуарів повсякчас згадується про особисте та колективне виконання українських пісень, які можна трактувати як ознаку жіночого нарративу, емоційність і у випадку українських жінок — спосіб боротьби, усвідомлення національної ідентичності. Саме через пісні долався бараковий закритий фізичний простір, а їх виконання було актом згуртування української спільноти в чоловічих та жіночих таборах. У текстах продемонстровано духовне єднання для подолання всіх перешкод і насамперед емоційного занепаду та зневіри, зосередження на підтриманні гігієни, розумовій діяльності (за спогадами Н. Світличної).

Картина світу в наративі досліджуваних текстів побудована на опозиціях: жінка — чоловік, жінка — соціум. Образ жінки виходить за межі традиційного образу, тут жінка-інтелігентка, жінка-друг, порадиця, соціально активна та національно свідома, патріотка, гаряче переконана в національних ідеях у варіанті провідниці ОНУ Галини Дидик, Катерини Зарицької та Одарки Гусяк (портретні нариси).

Отож, публіцистика Н. Строкатої та Н. Світличної демонструє ознаки жіночих нарративів, що мають свої виразні особливості — розповідь про минуле, а значить актуалізація гендерної пам'яті, її емоційна насиченість, додання гендерних стереотипів. І хоч фізично жінки слабкі,

натомість демонструють духовну стійкість, витривалість, емоційну підтримку і згуртованість. Зрозуміло, що в текстах виявляються ознаки комунікативної пам'яті, адже мета публіцистики авторок — переповісти історії людям, яким довіряють, або однодумцям, тобто створити історичні контрнаративи, віддзеркалити опозиційний дискурс тоталітарного суспільства й показати замовчувані в офіційному потоці інформації події.

Література:

1. Горська Алла. Душа українського шістдесятництва / Упор. Людмила Огнєва. Київ : Смолоскип, 2015. 712 с.
2. Донька Одеси: Ніна Строката в документах і спогадах / Упор. О. С. Різників. Одеса : Друк, 2005. 516 с.
3. Світлична Н. Погром з продовженням (II). *Сучасність*. 1983. Ч. 4 (264). С. 72–99.